

Механізм регулювання зовнішньої торгівлі України в сільськогосподарському секторі

У статті досліджується зовнішньоторговельна діяльність України в сільськогосподарському секторі, визначаються чинники, які негативно впливають на процеси в зовнішній торгівлі даного сектору економіки і пропонуються шляхи подолання таких негативних впливів. Сформульовано механізм регулювання міжнародної торгівлі сільгоспсектору та основні принципи його побудови та внесено пропозиції до цього механізму.

Ключові слова: зовнішня торгівля, міжнародна торгівля, сільськогосподарський сектор економіки, механізм регулювання, експорт та імпорт, сільськогосподарська продукція.

В статье исследуется внешнеторговая деятельность Украины в сельскохозяйственном секторе, определяются факторы, негативно влияющие на процессы во внешней торговле данного сектора экономики и предлагаются пути преодоления таких негативных воздействий. Сформулированы механизм регулирования международной торговли сельхозсектора и основные принципы его построения, а также внесены предложения к этому механизму.

Ключевые слова: внешняя торговля, международная торговля, сельскохозяйственный сектор экономики, механизм регулирования, экспорт и импорт, сельскохозяйственная продукция.

The article examines foreign trade activity of Ukraine in the agricultural sector, determines the factors that affect the processes in foreign trade in this sector and suggests ways to overcome these negative influence. It was formulated a mechanism of regulation the international trade of agricultural sector and the basic principles of its construction and also authors made suggestions to this mechanism.

Keywords: foreign trade, international trade, agricultural sector of the economy, mechanism of regulation, export and import, agricultural products.

Постановка проблеми. З розвитком міжнародних глобалізаційних процесів і відкритістю ринків розуміння ролі діючого механізму державної підтримки сільського господарства як фактора стабілізації умов відтворення в галузі набуває все більшої важливості. На етапі активізації економічних реформ із метою прискорення післякризового відновлення економіки України та створення передумов для забезпечення довгострокового економічного зростання як економіки в цілому, так і окремих секторів, постає завдання формування сучасних механізмів, які дозволять модернізу-

вати її структуру. Сільськогосподарський сектор для нашої країни є одним із життєво необхідних та найчутливішим до змін економічного становища [8]. Зовнішня торгівля сільськогосподарського сектору, а особливо експорт зерна, здійснюється в значних масштабах і при наявних у країні ресурсах має значні перспективи. Останнім часом обсяги експорту в даному секторі країни мають тенденцію до значного зростання і навіть менш розвинуті сфери сільського господарства нарощують обсяги експорту. Тому все більш актуальним стає питання регулювання зовнішньої торгівлі в даному секторі економіки та доцільності введення різних протекціоністських заходів.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. Наукові дослідження щодо проблем ефективного розвитку сільського господарства та форм державної підтримки висвітлені в працях вчених: С.Л. Брю, Дж.М. Кейнса, К.Р. Макконела, П. Самуельсона, А. Сміта, М. Трейсі, у працях російських вчених, зокрема І.І. Кузьміна, А.С. Міндріна, Ю.С. Сокурова, О.Г. Строкової, Б.А. Чернякова, в роботах українських вчених, що досліджують місце та роль держави в забезпеченні сільського господарства, таких як В.Я. Амбросов, М.П. Вітковський, В.П. Галушко, М.Я. Дем'яненко, М.М. Ільчук, М.В. Калінчик, С.М. Кваша, П.А. Лайко, Ю.Я. Лузан, Т.Ю. Лісович, Л.В. Молдаван, Д.С. Олійник, В.П. Онищенко, О.М. Шпичак, Я.Р. Ярема та ін.

Важливу увагу можна приділити роботам Л.М. Васільевої [1], В.В. Євчук [2], О.О. Погрібний [3], В.В. Кідзерський, О.М. Бородіна та Ю.М. Лопатинський [4] досліджують та узагальнюють наявні інструменти державного регулювання аграрного сектору економіки, описують механізм державної підтримки сільського господарства. Щодо питань міжнародної торгівлі в сільськогосподарському секторі, можна виділити праці Н.В. Волченко [5], В.М. Клочко [6], І.В. Кобути [7], а також А.О. Олексієнко [9].

Проте залишаються недостатньо висвітленими і потребують поглибленого опрацювання теоретичних і методологічних аспектів проблеми спрямування важелів механізму регулювання міжнародної торгівлі сільськогосподарського сектору задля підвищення конкурентоспроможності сільського господарства та його розвитку в умовах глобалізації економічних відносин.

Метою статті є теоретико-методологічне обґрунтування та формування концептуальних засад щодо напрямків здійснення міжнародної торгівлі України сільськогосподарською

ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ГАЛУЗЕЙ ТА ВИДІВ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

продукцією з іншими країнами, а також визначення механізму регулювання зовнішньої торгівлі даного сектору економіки.

Виклад основного матеріалу. Сільське господарство посідає важливе місце в Україні і має досить велике значення для її економіки. На думку авторів, задля для відображення цілісної картини щодо стану сільськогосподарського сектору в міжнародній торгівлі України є необхідним визначити індекс RCA (виявленої порівняльної переваги) для всіх товарних груп в Україні та виділити основні товари з найвищими значеннями індексу RCA, за якими спеціалізується Україна (див. табл.). Для цього було використано класифікацію SITC Rev.4 [10].

У класифікації SITC автори виділили основні групи, що належать до сільського господарства. Це такі як: 001 «Живі тварини, окрім тварин, включених у відділ 03», 041 «Пшениця і суржик, немелені», 043 «Ячмінь, немелений», 044

«Кукурудза немелена», 045 «Зернові, немелені», 054 «Овочі свіжі, коренеплоди, бульбоплоди і інші їстівні овочі, не включені в інші категорії, свіжі або сушені», 057 «Фрукти та горіхи, свіжі або сушені», 075 «Прянощі», 121 «Тютюн неготовий; тютюнові відходи», 211 «Шкури і шкіряна сировина необроблені», 212 «Хутровина, необроблена», 222 «Олійне насіння і олійні плоди, придатні для здобуття «м'яких» рослинних олій», 268 «Шерсть і інший волос тварин», 291 «Сировинні матеріали тваринного походження, не включені в інші категорії», 292 «Сировинні матеріали рослинного походження, не включені в інші категорії».

Як бачимо з таблиці, Україна має виявлену порівняльну перевагу в продукції металургійної промисловості, але на дев'ятому місці знаходиться продукція сільського господарства. Найбільша виявлена порівняльна перевага сільсько-

Індекс виявленої порівняльної переваги в Україні

№	Назва товару	Код товару за класифікацією SITC Rev.3	RCA
1	Злитки і інші первинні форми чавуну або сталі; напівфабрикати з чавуну або сталі	672	50,06
2	Вироби з чавуну або нелегованої сталі, отримувані плоским плушенням, неплаковані, без гальванічного або іншого покриття	673	32,85
3	Пруток, катанка, вушка, профілі і сортовий прокат з чорних металів (включаючи зв'язувальне залізо)	676	28,30
4	Рослинні олії і жири; «м'які», нерафіновані, рафіновані або фракціоновані	421	23,25
5	Залізняк і концентрати	281	22,34
6	Залізничні транспортні засоби (включаючи поїзди на повітряній подушці) і пов'язане з ними устаткування	791	20,86
7	Чушковий чавун, дзеркальний чавун, губчасте залізо, залізні або сталеві гранули і порошки, феросплави	671	14,04
8	Труби і порожнисті профілі і трубні фітинги з чавуну або сталі	679	12,20
9	Олійне насіння і олійні плоди, придатні для здобуття «м'яких» рослинних олій	222	8,84
10	Пшениця (включаючи полбу) і суржик, немелені	041	8,74
11	Ячмінь, немелений	043	7,13
12	Кукурудза (у зерні), немелена	044	6,69
13	Двигуни і мотори, неелектричні; деталі цих двигунів і моторів, не включені в інші категорії	714	6,39
14	Добрива (окрім добрив, включених в групу 272)	562	5,63
15	Шоколад і інші харчові продукти, що містять какао	073	4,58

Рисунок 1. Товарна структура експорту України, 2012 рік

господарського сектору в олійному насінні і олійних плодах, пшениці, ячменю та кукурудзі., що вказує на пріоритетність сільського господарства в державному регулюванні економіки, зокрема, рослинництва. Побудуємо діаграму, яка характеризує товарну структуру експорту України (рис. 1).

Відповідно до рис. 1 сільськогосподарський сектору економіки України посідає друге місце за обсягами експорту (21%) після металургії (28%).

У ході досліджень, відповідно до даних Державного комітету статистики України [9], нами було розраховано темпи приросту експорту, що показують, на скільки процентів змінився рівень показника порівняно з попереднім періодом (рис. 2).

Проведені розрахунки темпів приросту імпорту свідчать про те, що сальдо торговельного балансу всі ці роки було позитивним, більшим за 200%, і найбільше зросло після вступу України в СОТ. Тому було зроблено висновок, що експорт більш ніж у 2,5 раза перевищує імпорт.

Побудований графік зміни розрахованого авторами коефіцієнту покриття імпорту експортом показує зменшення сальдо торговельного балансу до 2007 року. Даний показник зростав до 2009 року, а в 2010 році зменшився, після чого значне зростання розпочалося в 2011 році (рис. 3).

Із розрахунків та багатьох інших узагальнюючих факторів можна побачити, що участь України в СОТ надала позитивні зрушення для сільськогосподарського сектору. Зокрема, в 2008 році експорт сільськогосподарської продукції значно збільшився, продемонструвавши темпи зростання майже 200%. У ході роботи нами було розраховано експортні квоти, з чого зроблено висновок, що починаючи з 2008 року Україна стала більш відкритою в даному секторі торгівлі, в 2009 році відкритість значно зменшилася порівняно з попереднім роком унаслідок світової фінансово-економічної кризи, але в 2010 році знову зросла і перевищила рівень 2008 року. Коефіцієнт покриття імпорту експортом почав також зростати, продемонструвавши невелике зростання в 2008 та 2009 роках. Загалом, Україна після вступу в СОТ стала брати більшу участь у зовнішній торгівлі сільськогосподарською продукцією. Але негативним фактором стала світова фінансово-економічна криза, яка значно вплинула на всі показники зовнішньої торгівлі.

Незважаючи на велику кількість позитивних показників, система сільського господарства України є недосконалою, екстенсивною та потребує багатьох впроваджень. Авторами було визначено та побудовано схему основних негативних чинників, що виникають на шляху розвитку міжнародної торгівлі в сільськогосподарському секторі (рис. 4).

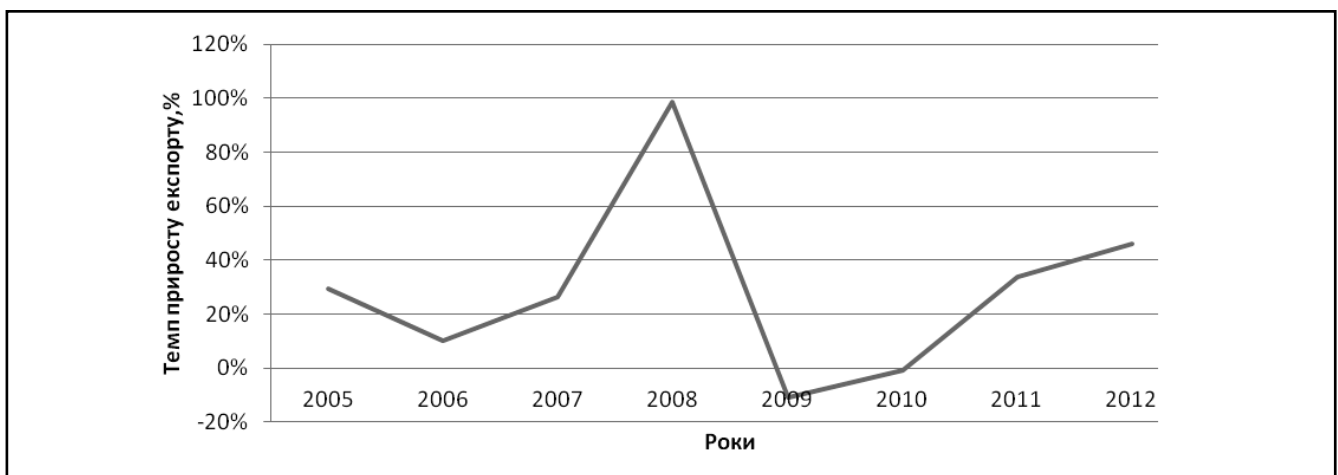

Рисунок 2. Динаміка темпів приросту експорту

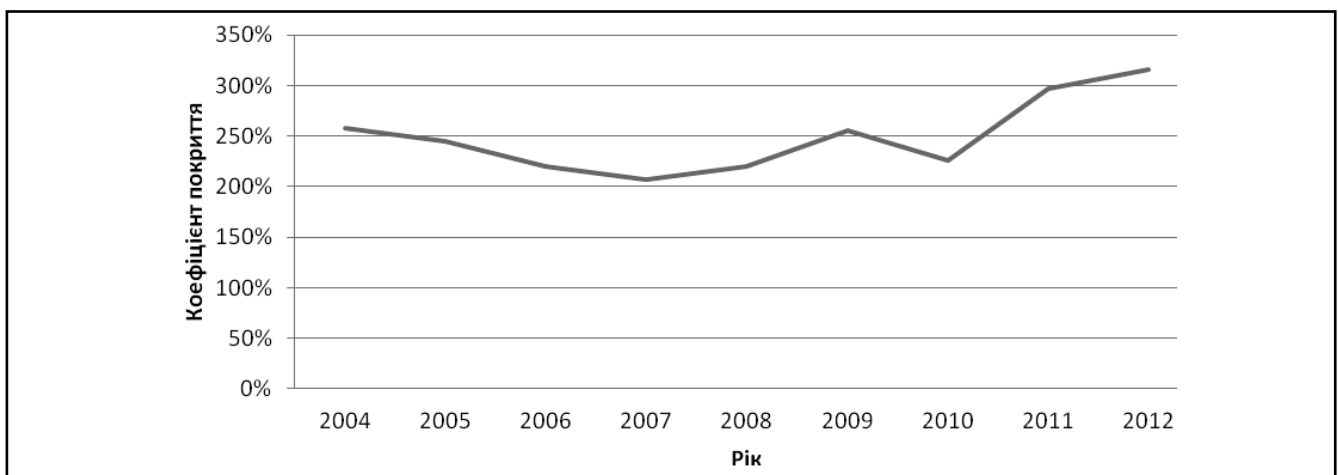

Рисунок 3. Коефіцієнт покриття імпорту експортом

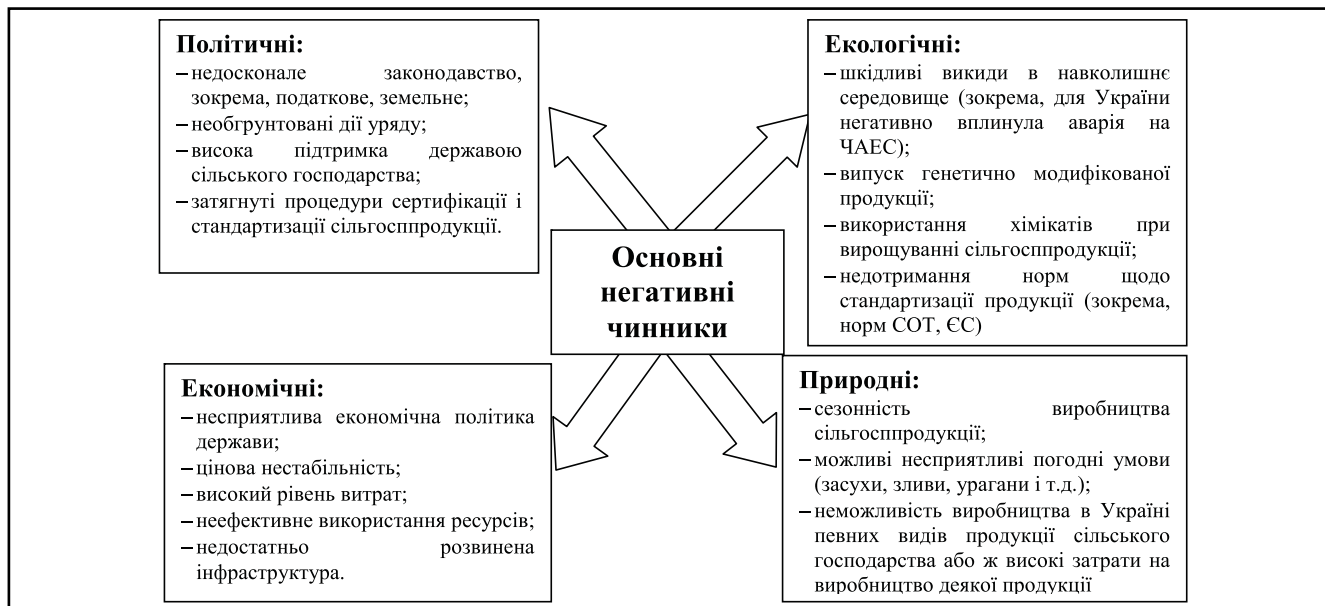

Рисунок 4. Основні негативні чинники на шляху розвитку міжнародної торгівлі в сільськогосподарському секторі

Виходячи з виділених вище чинників (рис. 4) необхідно вживати певних заходів задля уникнення даних проблем та розвитку зовнішньоторговельних процесів у сільському господарстві. Зокрема, оскільки участь у СOT показала позитивні результати, потрібне націлення на інтеграцію в Європейський Союз. Це допоможе підвищити якість продукції, полегшити доступ на європейський ринок, покращити технології в сільському господарстві, удосконалити механізми державної політики. Хоча можуть виникнути негативні наслідки. Це, перш за все, витіснення національного виробника конкурентами, сильніший вплив кризових процесів у розвинених країнах на українську економіку та інші. Можливими заходами сільськогосподарського сектору України щодо прискорення вступу в ЄС можуть бути: дотримання вимог СOT, зокрема Угоди про застосування санітарних та фітосанітарних заходів, пристосування до норм Acquis ЄС, вивчення досвіду країн, що вступали останніми до ЄС, зниження рівня державного регулювання сільського господарства.

Виходячи з висновків про ефективний вплив інтеграційних процесів на міжнародну торгівлю країни потрібно брати участь у багатосторонніх угодах, зокрема з країнами Кернської групи, шляхами приєднання до якої можна вважати: відміну державної підтримки сільськогосподарського сектору; підвищення якості продукції. Однак сільськогосподарський сектор України ще не готовий до таких заходів, тому дана пропозиція може розглядатися в довгостроковій перспективі.

Оскільки сільськогосподарський сектор України погано оснащений новітньою технікою, досить важливим кроком має бути підвищення рівня технологічної оснащеності сільськогосподарського сектору. Для цього потрібно: закупити нову техніку на сільгосп підприємствах; забезпечити гарну посівну основу; переймати технології посіву та вирощування рослин і тварин у закордонних партнерів; здійснити

перехід на всіх підприємствах від екстенсивного до інтенсивного виробництва.

Покращення державної підтримки, а можливо і зниження її рівня; спрощення процедури сертифікації; покращення інфраструктури; створення справедливої системи оподаткування; покращення системи освіти та підготовки кадрів в сфері сільського господарства; здійснення заходів з охорони земель та перешкода вивезенню чорноземів з України; забезпечення цінової стабільності і створення продовольчої безпеки – все це може позитивно вплинути на зовнішню торгівлю України в сільськогосподарському секторі.

Виходячи з вищесказаного авторами було побудовано схему шляхів та дій, які можуть бути використані для посилення міжнародної торгівлі в сільськогосподарському секторі (рис. 5).

Дана схема показує, що всі дії, направлені на посилення міжнародної торгівлі, приведуть також і до посилення інтеграції України з ЄС та іншими країнами, прискорять та полегшать укладання багатосторонніх угод. А посилення інтеграції, своєю чергою, приведе і до підвищення інтенсивності міжнародної торгівлі, що підтвердив вступ України в СOT, як ми побачили в попередніх дослідженнях.

Тому виконання комплексу всіх вищезазначених дій приведе не лише до посилення інтенсивності міжнародної торгівлі, а й до покращення економічної ситуації в країні, до прийняття України в ЄС та визнання сільськогосподарської продукції України багатьма країнами світу.

Окрім запропонованих заходів, потрібно змістити акценти урядової інтервенції в аграрну сферу економіки, зосередивши державну підтримку на виробництві ресурсів для сільського господарства.

У ході дослідження механізму регулювання зовнішньої торгівлі сільгоспсектору було виділено три групи органів регулювання (рис. 6).

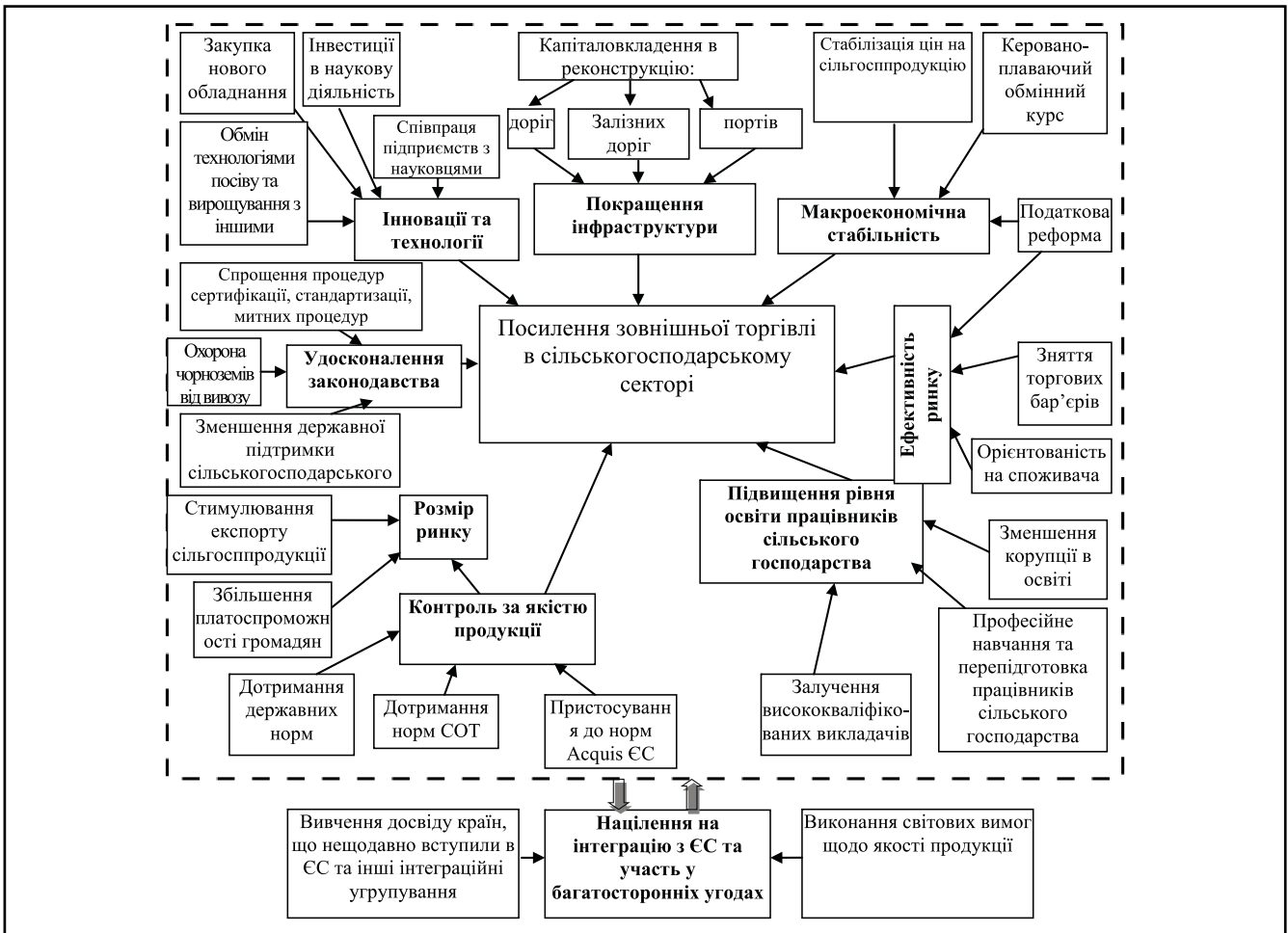

Рисунок 5. Шляхи посилення міжнародної торгівлі України в сільськогосподарському секторі

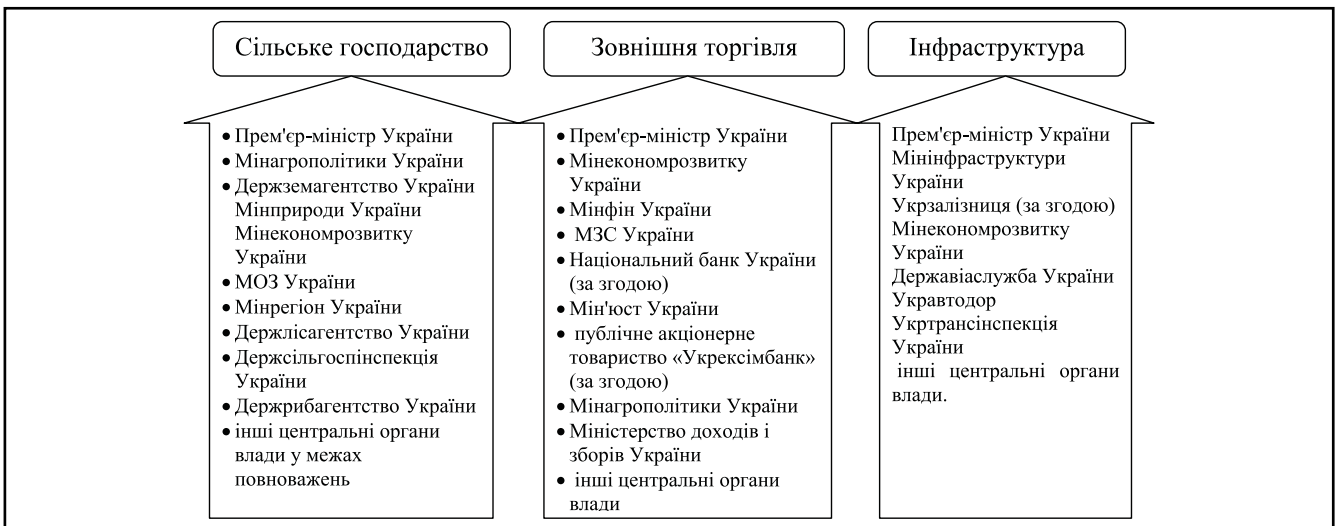

Рисунок 6. Органи регулювання зовнішньої торгівлі в сільськогосподарському секторі України

Наведені на рис. 6 державні органи України відіграють визначальну роль у зовнішній торгівлі сільськогосподарського сектору, створюючи відповідні закони та інші нормативно-правові акти. Розгляд політики регулювання зовнішньої торгівлі України показав, що досить вагомими є політичні рішення даних органів влади України, які визначили подальше майбутнє деяких сфер аграрного сектору країни,

зокрема, стратегічного і найбільш регульованого ринку зерна. Важливим було прийняття Митного та Податкового кодексів, Державних програм розвитку. Так, визначальним для України був вступ в СОТ і наразі в першому кварталі 2013 року важливим є питання звернення України до СОТ щодо перегляду митних тарифів, яке, однак, негативно сприйнялося іншими країнами-членами. Одним із негатив-

ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ГАЛУЗЕЙ ТА ВИДІВ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

них факторів для українських експортерів зерна було те, що 1 липня 2011 року почали діяти експортні мита на основні зернові культури та скасовано відшкодування ПДВ експортерам зернових та олійних культур. Також негативним аспектом стало введення експортних мит на основні зернові культури, скасовано відшкодування ПДВ експортерам зернових та олійних культур, введено закон «Про вивізне (експортне) мито на живу худобу та шкіряну сировину» на рівні 30% від митної вартості, що діє й сьогодні та інші чинники. Хоча введені також і позитивні міри: так, прийнято багато програм державної підтримки сільського господарства,

Концепція збалансованого (сталого) розвитку агроєкосистем в Україні на період до 2025 року, Закон України «Про основні засади державної аграрної політики на період до 2015 року». Важливу роль відіграло і зближення з ЄС та дозвіл на експорт курятини та риби в дані країни.

Отже, враховуючи напрями регулювання зовнішньої торгівлі України в сільськогосподарському секторі (рис. 6) та розподілу їх на три групи, авторами було побудовано механізм регулювання міжнародної торгівлі в сільськогосподарському секторі (рис. 7) та наведено пропозиції щодо його вдосконалення.

Рисунок 7. Механізм регулювання зовнішньої торгівлі України в сільськогосподарському секторі

У даному механізмі було враховано основні напрями регулювання зовнішньої торгівлі України в сільськогосподарському секторі. Також, розглянувши Національний план дій на 2013 рік щодо впровадження Програми економічних реформ на 2010–2014 роки «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава», були внесені основні напрями регулювання на 2013 рік у даний механізм. Також було внесено деякі пропозиції. В сфері регулювання інфраструктури нами запропонована розробка програми удосконалення основних автомобільних шляхів у відповідності з вимогами розвинених країн огляду на стан доріг в Україні. Це відповідно покращить умови перевезення вантажів, зменшить кількість аварійних ситуацій, збільшить швидкість доставки до місця призначення, що особливо важливе для м'ясо-молочної продукції.

Розбудова нових портів та спрощення вимог до експортерів при перевезенні морських транспортом була запропонована з огляду на широке використання в даному секторі України морських перевезень та з огляду на те, що у плані на 2013 рік немає акценту на дану сферу.

Відмова від перегляду тарифних зобов'язань України, взятих під час вступу до Світової організації торгівлі, відповідно до заявки України, направленої до Секретаріату Світової організації торгівлі згідно зі Статтею XXVIII ГАТТ, або хоча б зменшення кількості товарних позицій сприятиме уникненню конфліктної ситуації з розвиненими країнами, зокрема з ЄС, що є нашим стратегічним партнером в торгівлі. Створення проекту щодо приєднання до країн Кернської групи допоможе розвивати зерновий сектор.

Скасування експортного мита на основні зернові культури та відновлення відшкодування ПДВ експортерам зернових та олійних культур та скасування Закону «Про вивіз (експортне) мито на живу худобу та шкіряну сировину» на рівні 30% від митної вартості були запропоновані в рамках регулювання сільського господарства, оскільки дані мита стримують як торгівлю в даному секторі, так і виробництво.

Висновки

Отже, проаналізувавши показники міжнародної торгівлі, нами було виявлено важливість сільськогосподарського сектору України в її зовнішній торгівлі та необхідність державної підтримки щодо підвищення конкурентоспроможності сільського господарства. Дослідження показали позитивні зрушення в торгівлі сільгоспсектору після вступу України в СОТ, відповідно на основі чого було зроблено висновок про позитивний ефект від інтеграційних об'єднань. Авторами було визначено негативні чинники на шляху покращення міжнародної торгівлі, до яких віднесено чотири основні групи: політичні, економічні, екологічні та природні. Основними шляхами для вирішення цих проблем було визначено важливість інтеграції України до світового економічного простору та участь у багатосторонніх угодах. Також визначена значна кількість шляхів покращення, таких як: підвищення

якості продукції, дотримання норм СОТ та ЄС, інвестування в новітні технології та наукову діяльність, обмін технологіями з іншими державами, покращення інфраструктури, стабілізація цін, проведення податкової реформи, підвищення якості освіти працівників сільського господарства та удосконалення законодавства. Державною програмою на 2013–2014 роки вже заплановано вирішення деяких з цих питань.

Авторами було виділено три основні сфери в механізмі регулювання торгівлі сільськогосподарського сектору – це регулювання самого сільського господарства, зовнішньої торгівлі та інфраструктури. Розгляд низки нормативно-правових актів та останніх подій у сільському господарстві розкрив як негативні, так і позитивні дії уряду в політиці регулювання, на основі чого було виокремлено механізм регулювання зовнішньої торгівлі сільськогосподарського сектору і внесено пропозиції до нього. Таким чином, актуальність теоретичних, методологічних і практичних питань щодо дослідження механізму регулювання зовнішньої торгівлі України в сільськогосподарському секторі, визначило значущість досліджуваної проблеми.

Список використаних джерел

1. Васильєва Л.М. Інструменти державного регулювання аграрного сектора економіки [Електрон. ресурс] / – Режим доступу: <http://www.dy.nayka.com.ua/index.php?operation=1&iid=350>
2. Євчук В.В. Механізми державної підтримки підприємств аграрного сектора економіки [Електрон. ресурс] / – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/chem_biol/nvntu/20_5/140_Jewczuk_20_5.pdf
3. Погрібний О.О. (ред.) – Аграрне право України. – К.: Істина, 2007. – 448 с.
4. Бородіна О.М. Підтримка аграрного сектору в системі державного регулювання економіки / О.М. Бородіна, Ю.М. Лопатинський. – Чернівці: ЧНУ, 2009. – 280 с.
5. Волченко Н.В. Передбачувальні наслідки членства у СОТ для сільськогосподарських товаровиробників України / Н.В. Волченко // Економіка АПК. – 2009. – №6. – С. 122–128.
6. Ключко В.М. Значення вступу України до СОТ для агропромислового комплексу / В.М. Ключко // Економічний простір. – 2009. – №22. – С. 13–21.
7. Кобута І.В. Аграрна політика підтримки сільського господарства – нові виклики у зв'язку із вступом України до СОТ / І.В. Кобута // Облік і фінанси АПК. – 2008. – №3. – С. 34–39.
8. Новикова М.В. Наслідки вступу нових суб'єктів господарювання у Європейське співтовариство / Економіка, фінанси, право: 36. наук. пр. – К., 2008. – Вип. 1. – С. 22–23.
9. Олексієнко А.О. Політика державної підтримки сільського господарства в умовах СОТ А.О. Олексієнко // Економіка АПК. – 2010. – №4. – С. 26–30.
10. Международная стандартная торговая классификация. Четвертый пересмотренный вариант / Организация Объединенных Наций. – Нью-Йорк: Департамент по экономическим и социальным вопросам, статистический отдел, 2008. – 248 с.